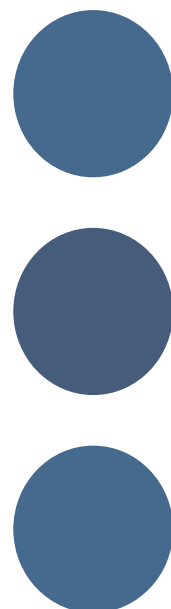

*akcji przeciwko
przemocy ze względu
na płeć*

25.11 - 10.12

Ramy prawne zjawiska dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz możliwości reakcji na nie z wykorzystaniem instrumentów prawnych

Zakres ekspertyzy

1. Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami (mową nienawiści i przestępstwami z nienawiści) i nierównym traktowaniem w obszarze szkolnictwa wyższego w prawie unijnym i międzynarodowym.
2. Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami (mową nienawiści i przestępstwami z nienawiści) i nierównym traktowaniem w obszarze szkolnictwa wyższego w prawie krajowym.
3. Kompetencje organów do spraw równego traktowania w Polsce.
4. Odpowiedzialność prawna i obowiązki uczelni w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania.
5. Wewnątrzuczelniane regulacje i standardy w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania.

I. Ochrona przed dyskryminacją w obszarze szkolnictwa wyższego w prawie międzynarodowym

Przeciwdziałanie dyskryminacji i zapewnienie realizacji zasady równego traktowania w obszarze szkolnictwa wyższego ma wpływ na realizację jednego z fundamentalnych praw człowieka – prawa do nauki. Prawo do nauki gwarantowane jest przez szereg aktów prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego. Nikt nie może być pozbawiony prawa do nauki zgodnie z art. 2 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175). Prawo do nauki gwarantuje także art. 13 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169). Wreszcie każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego zgodnie z art. 14 Karty Praw Podstawowych (Dz. Urz. UE Nr C 2007 z 14 grudnia 2007.303.1.).

Wszystkie wspomniane wyżej akty prawa międzynarodowego zawierają ponadto przepisy zakazujące dyskryminacji w korzystaniu z wymienionych w nich praw. I tak, zgodnie z art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.), korzystanie z praw i wolności wymienionych w Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn. Wśród „innych przyczyn” orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wyróżnia m.in. niepełnosprawność (np. wyrok ETPCz z dnia 30 kwietnia 2009 r. w sprawie Glor przeciwko Szwajcarii, skarga nr 13444/04), wiek (np. wyrok ETPCz z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie Schwizgebel przeciwko Szwajcarii, skarga nr 25762/07), orientację seksualną (np. wyrok ETPCz z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie Kozak przeciwko Polsce, skarga nr 13102/02) czy tożsamość płciową (np. wyrok ETPCz z dnia 30 listopada 2010 r. w sprawie P. i V. przeciwko Hiszpanii, skarga nr 35159/09).

Państwa-strony Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych zobowiązują się zagwarantować wykonywanie praw wymienionych w Pakcie bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności (art. 2 ust. 2 Paktu).

Zgodnie z art. 21 Karty Praw Podstawowych zakazana jest wszelka dyskryminacja, w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. To oznacza, że dyskryminacja w realizacji prawa do edukacji – również w Polsce – jest zakazana na podstawie wiążących przepisów prawa międzynarodowego bez względu na ustanowienie zakazu dyskryminacji na poziomie ustawodawstwa krajowego i to ze względu na otwarty katalog przesłanek dyskryminacyjnych.

Szczególne zobowiązanie państwa do zapewnienia realizacji prawa do nauki bez dyskryminacji zawierają niekiedy inne akty prawa międzynarodowego odnoszące się do poszczególnych grup jednostek szczególnie narażonych na dyskryminację – i tak na przykład zgodnie z art. 10 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz. U. z 1982 r. Nr 10 poz. 71) państwo zobowiązane jest do podjęcia wszelkich stosownych kroków w celu likwidacji dyskryminacji kobiet, aby zapewnić im równe prawa z mężczyznami w dziedzinie kształcenia, a w szczególności zapewniające na zasadzie równości kobiet i mężczyzn równe warunki dostępu do studiów i uzyskiwania dyplomów we wszystkich rodzajach zakładów kształcących czy równe możliwości w dziedzinie otrzymywania stypendiów i innych subwencji na studia. Art. 5 Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (Dz. U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187) nakłada na państwo obowiązek wydania zakazu dyskryminacji rasowej we wszelkich jej formach i wyeliminowania jej oraz zagwarantowania wszystkim bez różnicy rasy, koloru skóry pochodzenia narodowego bądź etnicznego równości wobec prawa, a zwłaszcza korzystania m.in. z prawa do oświaty i szkolenia zawodowego. Wreszcie zgodnie z art. 24 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169) państwo uznaje prawo osób niepełnosprawnych do edukacji i w celu jego realizacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans, zobowiązuje się zapewnić włączający system kształcenia umożliwiający integrację na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym. Jednocześnie państwo zapewnia, że osoby niepełnosprawne będą miały dostęp do powszechnego szkolnictwa wyższego, szkolenia zawodowego, kształcenia dorosłych i możliwości uczenia się przez całe życie, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami i w tym celu gwarantuje, że zapewnione będą racjonalne usprawnienia dla osób niepełnosprawnych.

Ochrona przed dyskryminacją w obszarze szkolnictwa wyższego w prawie unijnym

Zakaz dyskryminacji to jedna z podstawowych zasad prawa Unii Europejskiej – został wyrażony nie tylko w Karcie Praw Podstawowych, ale także w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

W prawie wtórnym zakaz dyskryminacji ogranicza się do przesłanek przynależności państwowej, płci, rasy i pochodzenia etnicznego, religii lub światopoglądu, niepełnosprawności, wieku i orientacji seksualnej, przy czym dyskryminacja ze względu na wymienione wyżej przesłanki zakazana jest przede wszystkim w obszarze zatrudnienia. W obszarze dostępu do usług zakazana jest wyłącznie dyskryminacja ze względu na płeć, pochodzenie rasowe i etniczne, a w obszarze opieki zdrowotnej, zabezpieczenia społecznego czy interesującego nas obszaru edukacji zakazana jest wyłącznie dyskryminacja ze względu na pochodzenie rasowe i etniczne. Tak skonstruowana ochrona przed dyskryminacją w prawie unijnym ma ogromny wpływ na kształt polskiego prawa antydyskryminacyjnego – podczas gdy wiele krajów Unii Europejskiej wdrażając dyrektywy unijne zakazujące dyskryminacji zdecydowało się na rozszerzenie zakresu ich stosowania, Polska poprzestała na niezbędnym minimum uchwalając ustawę z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219, dalej jako: ustawa o równym traktowaniu), co do której ograniczonego zakresu zastosowania zgłaszano liczne zastrzeżenia, w tym kwestionowano jej zgodność z Konstytucją i wyrażonym w niej szerokim zakazem dyskryminacji¹. Na marginesie warto zaznaczyć, że w ocenie Komisji Europejskiej prawidłowo wdrożono unijne prawo antydyskryminacyjne w Polsce. Szczegółowo zakres zakazu dyskryminacji w obszarze szkolnictwa wyższego zostanie omówiony w punkcie II ekspertyzy poświęconym regulacjom prawa krajowego, zaś organy do spraw równego traktowania powołane do świadczenia niezależnej pomocy ofiarom dyskryminacji we wnoszeniu skarg dotyczących dyskryminacji, prowadzenia niezależnych badań nad dyskryminacją i publikowania niezależnych sprawozdań oraz wydawania zaleceń na temat wszystkich problemów związanych z dyskryminacją – w punkcie III.

Ochrona przed dyskryminacją w obszarze szkolnictwa wyższego w miękkim prawie unijnym

Zakaz dyskryminacji i zasada równego traktowania jest nie tylko podstawową zasadą prawa Unii Europejskiej, ale także jedną z jej podstawowych wartości i celem jej polityk, co znajduje wyraz także w tzw. prawie miękkim. Rekomendacji i zaleceń w tym zakresie doszukać się można także w obszarze szkolnictwa wyższego.

Podstawowe znaczenie dla pracowników szkół wyższych ma zalecenie Komisji Europejskiej z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych. Europejska Karta Naukowca zawiera postanowienia dotyczące zakazu dyskryminacji. Sygnatariusze Karty zobowiązują się, że grantodawcy lub pracodawcy nie będą w jakikolwiek sposób dyskryminować naukowców ze względu na płeć, wiek, pochodzenie etniczne, narodowe lub społeczne, religię lub wyznanie, orientację seksualną, język, niepełnosprawność, przekonania polityczne oraz status społeczny bądź materialny. Jedną z podstawowych wartości, na których opiera się z kolei Kodeks postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych, jest równe traktowanie wszystkich kandydatów. Do przestrzegania postanowień Karty i Kodeksu zobowiązało się w Polsce kilkadziesiąt szkół wyższych, m.in. Uniwersytet Jagielloński².

Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami w prawie międzynarodowym

Przemoc motywowana uprzedzeniami, w tym mowa nienawiści, to przejaw dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, religię i światopogląd, ale także wiek, niepełnosprawność, orientację seksualną czy tożsamość płciową i inne przesłanki.

Istnieje wiele aktów prawa międzynarodowego zobowiązujących do uznania za przestępstwa z nienawiści przestępstwa motywowane nienawiścią rasową, narodowościową, etniczną czy religijną. Przykładowo, państwa strony Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej

¹ Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o stwierdzenie niezgodności niektórych przepisów ustawy z Konstytucją i Konwencją o ochronie praw osób niepełnosprawnych, m.in. w zakresie, w jakim ustawa ogranicza zakres jej zastosowania do sytuacji naruszenia zasady równego traktowania ze względu na zamknięty katalog przesłanek dyskryminacyjnych oraz w zakresie, w jakim ustawa nie zakazuje nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na płeć, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną m.in. w zakresie oświaty i szkolnictwa wyższego.

² Lista wszystkich szkół wyższych dostępna na stronie https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter/declaration-endorsement#show_Poland.

zobowiązane są uznać za przestępstwo wszelkie rozpowszechnianie idei opartych na wyższości lub nienawiści rasowej, wszelkie podżeganie do dyskryminacji rasowej, jak również wszelkie akty przemocy lub podżeganie do tego rodzaju aktów wobec jakiejkolwiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub innego pochodzenia etnicznego, a także udzielanie pomocy w prowadzeniu działalności rasistowskiej, włączając w to finansowanie tej działalności (art. 4).

Brak jest tego rodzaju zobowiązań w odniesieniu do pozostałych przesłanek dyskryminacyjnych. Zwiększenie ochrony przed przemocą motywowaną uprzedzeniami wobec osób z niepełnosprawnościami wyprowadza się niekiedy z obowiązku ustanowienia skutecznego ustawodawstwa i polityk w celu zapewnienia, że przypadki wykorzystywania, przemocy i nadużyć wobec osób niepełnosprawnych będą identyfikowane, badane i, gdy to właściwe, ścigane, o którym mowa w art. 16 ust. 5 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Co do pozostałych przesłanek – wieku, orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ale także niepełnosprawności – obowiązek ujawniania dyskryminacyjnych motywów sprawców przestępstw i surowszego ich karania Europejski Trybunał Praw Człowieka wyprowadzał ze wspomnianego wyżej art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (m.in. wyrok ETPCz z dnia 18 listopada 2010 r. w sprawie Seidova i inni przeciwko Bułgarii, skarga nr 310/04, wyrok ETPCz z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie M. i inni przeciwko Włochom i Bułgarii, skarga nr 40020/03). Za naruszenie Konwencji Trybunał uznawał wielokrotnie podobne traktowanie przestępstw motywowanych uprzedzeniami i przestępstw pozbawionych tego elementu, co oznacza „przymykanie oczu” na specyfikę tego rodzaju przestępstw, które mają szczególnie szkodliwy wpływ na prawa podstawowe i prowadzą do dyskryminacji (tak m.in. w wyroku ETPCz z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie Abdu przeciwko Bułgarii, skarga nr 26827/08). W ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka szczególne traktowanie przestępstw motywowanych uprzedzeniami wynika również z potrzeby ustawicznego wzmacniania w społeczeństwie potępienia rasizmu i nienawiści rasowej oraz zachowania przez mniejszość zaufania, że władze potrafią chronić ją przed zagrożeniem przemocą rasową (wyrok ETPCz z dnia 31 maja 2007 r. w sprawie Šečić przeciwko Chorwacji, skarga nr 40116/02).

Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie podkreślał szczególne obowiązki państw w przeciwdziałaniu dyskryminacji ze względu na rasę – w społeczeństwach wielokulturowych współczesnej Europy zwalczanie rasizmu stało się w jego ocenie priorytetowym celem wszystkich państw Konwencji, a zakaz dyskryminacji, a zwłaszcza dyskryminacji rasowej i etnicznej, wyraża podstawowe wartości demokratycznych społeczeństw tworzących Radę Europy (wyrok ETPCz z dnia 6 lipca 2005 r. w sprawie Nachova i inni przeciwko Bułgarii, skarga nr 43577/98 i 43579/98). Obecnie jednak jest skłonny dyskryminację ze względu na pozostałe przesłanki traktować również poważnie, jak dyskryminację rasową – przykładowo, w sprawie Vejdeland przeciwko Szwecji (wyrok ETPCz z dnia 9 maja 2012 r., skarga nr 1813/07) Trybunał uznał dyskryminację ze względu na orientację seksualną za równie poważną, jak dyskryminacja ze względu na „rasę, pochodzenie lub kolor skóry”.

Obowiązek zapewnienia skutecznych środków ochrony prawnej ofiarom dyskryminacji oraz przeciwdziałania tego rodzaju aktom przemocy nakłada na Polskę ponadto Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

Mając na uwadze międzynarodowy standard ochrony przed dyskryminacją i przestępstwami motywowanymi uprzedzeniami uznać należy, że obowiązkiem państwa jest ochrona przed przemocą motywowaną nie tylko uprzedzeniami względem mniejszości rasowych, narodowościowych, etnicznych, religijnych czy światopoglądowych, ale także osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, osób homoseksualnych, osób transpłciowych czy nawet ofiar innego rodzaju dyskryminacji.

Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami w prawie unijnym

Obowiązek ujawniania motywów sprawców przestępstw z nienawiści i surowszego ich karania wyprowadza się w prawie Unii Europejskiej z ogólnego zakazu dyskryminacji z art. 21 wspomnianej już Karty Praw Podstawowych. Wydaje się, że w świetle polityk i prawa Unii Europejskiej, za przestępstwa z nienawiści powinny zostać zatem uznane wszystkie przestępstwa dyskryminacyjne. Za tą tezę przemawia także Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW. Dyrektywa ta przykładowo nakazuje przy dokonywaniu oceny indywidualnych potrzeb

ofiar przestępstw uwzględnienia takich cech osobowych ofiary jak wiek, płeć oraz tożsamość i ekspresja płciowa, pochodzenie etniczne, rasa, religia, orientacja seksualna, stan zdrowia, niepełnosprawność, prawa do pobytu czy problemy z komunikacją, a także rodzaj i charakter oraz okoliczności przestępstwa, na przykład: czy chodzi o przestępstwo z nienawiści czy wynikające z uprzedzeń lub dyskryminacji.

Jeżeli chodzi jednakże o nałożenie na państwa członkowskie obowiązków poddania sankcjom karnym przejawów dyskryminacji, do tej pory obowiązuje w zasadzie jedynie Decyzja ramowa w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawno-karnych, zgodnie z którą „pewne poważne przejawy rasizmu i ksenofobii muszą być uznawane za przestępstwa we wszystkich państwach UE i podlegać skutecznym, proporcjonalnym i odstraszającym karom”. Co do pozostałych przesłanek dyskryminacyjnych, mamy do czynienia co najwyżej z niewiążącymi zaleceniami i rekomendacjami. Przykładowo, rezolucją z dnia 4 lutego 2014 r. w sprawie unijnego planu przeciwdziałania homofobii i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową Parlament Europejski wezwał państwa członkowskie do przyjęcia przepisów karnoprawnych zabraniających podżegania do nienawiści ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową.

II. Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami (mową nienawiści i przestępstwami z nienawiści) i nierównym traktowaniem w obszarze szkolnictwa wyższego w prawie krajowym.

Prawo do równego traktowania wywodzi się na gruncie przepisów prawa krajowego przede wszystkim z art. 32 Konstytucji (por. postanowienie TK z dnia 24 października 2001 r., sygn. akt SK 10/01). Zgodnie z art. 32 Konstytucji, wszyscy są wobec prawa równi, wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Zakaz dyskryminacji wyrażony w Konstytucji jest zatem bardzo szeroki – obejmuje bowiem wszystkie przesłanki dyskryminacyjne (nie tylko wymienione w dyrektywach unijnych i ustawie o równym traktowaniu płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną) we wszystkich dziedzinach życia politycznego, społecznego lub gospodarczego. Ponadto, Konstytucja w art. 70 ust. 1 gwarantuje każdemu równe prawo do nauki – prawo do nauki, w świetle art. 32, powinno być zatem zapewnione każdemu bez dyskryminacji.

Ochrona przed dyskryminacją w obszarze szkolnictwa wyższego

Wspomniane w punkcie II ekspertyzy przepisy dyrektyw Unii Europejskiej zostały implementowane do krajowego porządku prawnego ustawą o równym traktowaniu³.

Ustawa określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną oraz organy właściwe w tym zakresie (art. 1 ust. 1 ustawy). Ustawa zakazuje nierównego traktowania wyłącznie w wymienionych w niej obszarach – dostępu i warunków korzystania z zabezpieczenia społecznego, usług, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw lub energii, jeżeli są one oferowane publicznie (art. 6 ustawy), opieki zdrowotnej oraz oświaty i szkolnictwa wyższego (art. 7 ustawy) oraz w zakresie zatrudnienia (art. 8 ustawy) – wyłącznie ze względu na wymienione w tych przepisach przesłanki. I tak, w obszarze szkolnictwa wyższego ustawa zakazuje dyskryminacji wyłącznie ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość. Zgodnie z jej art. 13 ust. 1 każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania. Odszkodowania za nierówne traktowanie w obszarze szkolnictwa wyższego na podstawie ustawy może zatem żądać wyłącznie osoba, która doświadczyła nierównego traktowania ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość.

³ Dyrektywa Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa (Dz. Urz. WE L 359 z 19.12.1986, str. 56; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 1, str. 330, dalej jako: dyrektywa 86/613); dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. Urz. WE L 180 z 19.07.2000, str. 22; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 20, t. 1, str. 23, dalej jako: dyrektywa 2000/43); dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. Urz. WE L 303 z 02.12.2000, str. 16; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 4, str. 79, dalej jako: dyrektywa 2000/78); dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz. Urz. UE L 373 z 21.12.2004, str. 37, dalej jako: dyrektywa 2004/113); dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (wersja przedredagowana) (Dz. Urz. UE L 204 z 26.07.2006, str. 23, dalej jako: dyrektywa 2006/54).

Zasada równego traktowania w ustawie definiowana jest szeroko – o odszkodowanie ubiegać się mogą ofiary nierównego traktowania zdefiniowanego jako dyskryminacja bezpośrednia, pośrednia, molestowanie i molestowanie seksualne oraz mniej korzystne traktowanie osoby fizycznej wynikające z odrzucenia molestowania lub molestowania seksualnego lub podporządkowania się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu oraz zachęcanie do takich zachowań i nakazywanie tych zachowań. Ustawa definiuje:

- **dyskryminację** jako sytuację, w której osoba fizyczna ze względu na jej cechę osobistą (płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną) jest traktowana mniej korzystnie niż jest, była lub byłaby traktowana inna osoba w porównywalnej sytuacji;
- **dyskryminację pośrednią** jako sytuację, w której dla osoby fizycznej ze względu na jej cechę osobistą na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania, występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje lub szczególnie niekorzystna dla niej sytuacja, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne;
- **molestowanie** jako każde niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby fizycznej i stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery;
- **molestowanie seksualne** jako każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym wobec osoby fizycznej lub odnoszące się do płci, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności tej osoby, w szczególności przez stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy.

Odszkodowanie przysługuje także w sytuacji niekorzystnego traktowania lub poniesienia negatywnych konsekwencji przez osobę, która skorzystała z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania, a także przez osobę, która udzieliła jakiegokolwiek formy wsparcia korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania (art. 17 ust. 1 i 2 ustawy). Mając na uwadze treść dyrektyw, których wdrożenie zapewnia ustawa o równym traktowaniu, uznać należy, że odszkodowanie, o którym mowa w art. 13 ust. 1 ustawy, jest środkiem ochrony prawnej mającym na celu naprawienie zarówno szkody majątkowej, jak i niemajątkowej. Dyrektywy zobowiązały bowiem państwa członkowskie do wprowadzenia skutecznych, proporcjonalnych i odstraszcających sankcji oraz odpowiednich środków ochrony prawnej (pkt 19 i 26 dyrektywy 2000/43, pkt 29 i 35 dyrektywy 2000/78, pkt 21 i 27 dyrektywy 2004/113, pkt 35 dyrektywy 2006/54). Przepisy ustawy należy interpretować zgodnie z brzmieniem i celem dyrektyw – odszkodowanie ma zapewnić rzeczywistą i skuteczną rekompensatę, a dyskryminacja wywołuje nie tyle szkodę o charakterze majątkowym, ale przede wszystkim szkodę o charakterze niemajątkowym – krzywdę, prowadzi bowiem do naruszenia godności⁴.

Takie rozumienie pojęcia odszkodowania z art. 13 ust. 1 ustawy o równym traktowaniu nie znajduje niestety potwierdzenia w praktyce orzeczniczej sądów krajowych. Przykładowo, Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził, że z uwagi na brak wyraźnego zastrzeżenia w przepisach ustawy, możliwość żądania zadośćuczynienia z tytułu naruszenia przewidzianego w niej zakazu nierównego traktowania wydaje się wyłączona (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 sierpnia 2016 r., sygn. akt I Aca 1522/15, podobnie wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 18 listopada 2015 r., sygn. akt V CA 3611/14). Jeżeli zatem osoba, która doświadczyła dyskryminacji w obszarze szkolnictwa wyższego ze względu na rasę, pochodzenie etniczne czy narodowość, żądałaby także naprawienia krzywdy (szkody niemajątkowej) czy nawet chciałaby poprzestać na żądaniu przeproszenia za naruszenie zasady równego traktowania względem niej, swoich roszczeń powinna dochodzić na podstawie przepisów ogólnych Kodeksu cywilnego, co jest o wiele mniej korzystne dla ofiary dyskryminacji, która znajduje się wówczas w mniej korzystnej sytuacji procesowej.

Osoby doświadczające dyskryminacji ze względu na inne przesłanki w obszarze szkolnictwa wyższego mogą bowiem żądać odszkodowania czy zadośćuczynienia na podstawie przepisów ogólnych Kodeksu cywilnego. Jednakże ustawa o równym traktowaniu umożliwia zasądzenie odszkodowania na podstawie innych przesłanek, niż Kodeks cywilny, i upraszcza drogę sądową ze względu na szczególną, słabszą pozycję strony będącą ofiarą dyskryminacji. Przesłanką przyznania odszkodowania na podstawie ustawy o równym traktowaniu jest bowiem sam fakt naruszenia zasady równego traktowania – obowiązkiem sądu

⁴ Tak prof. dr hab. Piotr Machnikowski w opinii Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego sporządzonej na zlecenie Departamentu Legislacyjnego Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 15 maja 2015 r. w sprawie poprawności implementacji dyrektyw UE dotyczących równego traktowania, w zakresie dotyczącym odpowiedzialności odszkodowawczej za akty dyskryminacji oraz Rzecznik Praw Obywatelskich we wniosku do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie ustawy o równym traktowaniu, sprawa K 17/16.

jest zasądzenie odszkodowania w każdym przypadku naruszenia tej zasady. Tymczasem osoba żądająca naprawienia szkody i krzywdy na podstawie przepisów ogólnych Kodeksu cywilnego zobowiązana jest do udowodnienia naruszenia zasady równego traktowania, udowodnienia winy sprawcy naruszenia, udowodnienia poniesionej szkody i krzywdy i jej rozmiaru. Nawet jeśli pokrzywdzonemu uda się udowodnić fakt naruszenia dóbr osobistych poprzez naruszenie zasady nierównego traktowania, sąd nie ma obowiązku zasądzenia zadośćuczynienia w każdym przypadku naruszenia dóbr osobistych. Ofiara dyskryminacji opierająca swoje roszczenia o ustawę o równym traktowaniu korzysta ponadto z tzw. odwróconego ciężaru dowodu – wystarczy, że uprawdopodobni ona naruszenie zasady równego traktowania, a ten, komu jej naruszenie zarzuca, zobowiązany jest do udowodnienia, że nie dopuścił się jej naruszenia (art. 14 ust. 2 i 3 ustawy).

Ochrona przed dyskryminacją w obszarze zatrudnienia

Zgodnie z art. 113 Kodeksu pracy jakakolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy, jest niedopuszczalna. Pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Równe traktowanie Kodeks pracy definiuje równie szeroko, jak ustawa o równym traktowaniu – równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio (art. 183a § 2). **W rozumieniu Kodeksu pracy dyskryminacją jest także molestowanie seksualne**, tj. każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika, w szczególności stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy. Osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę (art. 183d Kodeksu pracy).

Przepisy Kodeksu pracy znajdują zastosowanie wyłącznie w sytuacji, gdy osoba, która doświadczyła dyskryminacji, jest zatrudniona na podstawie stosunku pracy. Przepisy omówionej wyżej ustawy o równym traktowaniu znajdują natomiast zastosowanie również w sytuacji, gdy osoba, która doświadczyła dyskryminacji, zatrudniona jest na podstawie umowy cywilnoprawnej. W sprawach dotyczących dyskryminacji w obszarze szkolnictwa wyższego kluczowy jest zatem charakter umowy łączącej ofiarę dyskryminacji z uczelnią – wówczas zastosowanie znajdują wskazane wyżej przepisy zakazujące dyskryminacji i będące podstawą do dochodzenia odszkodowania. Osoby, których nie łączy z uczelnią stosunek pracy lub umowa cywilnoprawna mogą dochodzić zadośćuczynienia czy odszkodowania za naruszenie zasady równego traktowania w drodze powództwa cywilnego za naruszenie dóbr osobistych wg przepisów ogólnych Kodeksu cywilnego.

Ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami – przestępstwami z nienawiści i mową nienawiści

Ochronę przed przemocą motywowaną uprzedzeniami zapewnia w Polsce przede wszystkim Kodeks karny, który jednakże umożliwia zakwalifikowanie czynu jako przestępstwo z nienawiści wyłącznie, jeśli zostało popełnione na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość.

Przestępstwem jest zatem nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość (art. 256 § 1 Kodeksu karnego) czy publiczne znieważenie grupy ludności albo poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub naruszanie nietykalności cielesnej innej osoby z takich powodów (art. 257 Kodeksu karnego). Ponadto, kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega surowszej karze niż ten, kto przemocą czy groźbą bezprawną dopuści się wobec grupy osób czy osoby pozbawionej tych cech (art. 119 § 1 Kodeksu karnego).

Mowa nienawiści – nawoływanie do nienawiści czy publiczne znieważenie grupy ludności lub poszczególnej osoby – względem osób homoseksualnych, transpłciowych, starszych czy niepełnosprawnych nie jest w Polsce przestępstwem. Poszczególne osoby znieważone ze względu na cechę osobistą mogą jedynie skierować do sądu prywatny akt oskarżenia, to na ich barkach spoczywa jednakże ciężar prowadzenia tego postępowania, gromadzenia dowodów i ewentualnie ponoszenia kosztów sądowych i kosztów postępowania. Przesłpstwa przemocy czy groźby bezprawnej motywowane uprzedzeniami wobec osób homoseksualnych, transpłciowych, starszych czy niepełnosprawnych ścigane są co prawda z urzędu, nie są jednakże karane surowiej niż przestępstwa pozbawione tego elementu.

Środki ochrony prawnej

Omówione wyżej przepisy polskiego prawa antydyskryminacyjnego w dziedzinie prawa cywilnego, prawa pracy i prawa karnego, przewidują także cały szereg środków ochrony prawnej dostępnych dla osób, które doświadczyły dyskryminacji. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że przy korzystaniu z większości środków ochrony prawnej wsparcia udzielić może niezależny organ do spraw równego traktowania, którego rolę pełni w Polsce Rzecznik Praw Obywatelskich. Zgodnie z założeniami unijnego prawa antydyskryminacyjnego, to przede wszystkim rolą organu do spraw równego traktowania jest udzielanie wsparcia ofiarom dyskryminacji. W sprawach, w których możliwe jest żądanie odszkodowania czy zadośćuczynienia za naruszenie zasady równego traktowania środkiem ochrony prawnej jest pozew cywilny. W sprawach przestępstw motywowanych uprzedzeniami środkiem ochrony prawnej jest zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. We wszystkich sprawach dotyczących czy to dyskryminacji czy to przemocy motywowanej uprzedzeniami w obszarze szkolnictwa wyższego istotne są także dwa, nieco szerzej omówione środki ochrony prawnej – wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich i możliwość zawiadomienia rzecznika dyscyplinarnego.

Wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich

Wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich może skierować każdy, czyje prawa i wolności zostały naruszone lub wobec kogo naruszono zasadę równego traktowania. Rzecznik Praw Obywatelskich szerokie kompetencje ma zwłaszcza w przypadku naruszenia ze strony organu władzy publicznej – jego kompetencje w przypadku naruszenia prawa przez podmioty prywatne są znacznie ograniczone, co ma znaczenie w przypadku kierowanych do niego skarg dyskryminacyjnych. Rzecznik podejmuje jednakże interwencje również wobec organów, organizacji i instytucji niepublicznych, o ile wykonują one władztwo publiczne, tak więc w zakresie jego kompetencji znajdują się interwencje w sprawie naruszeń dokonanych przez szkoły wyższe. Wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich może zostać złożony w dowolnej formie, nie wymaga żadnych opłat.

Rzecznik po otrzymaniu wniosku może poinformować wnioskodawcę, z jakich środków prawnych może skorzystać, przekazać sprawę według właściwości do innego organu władzy publicznej, podjąć postępowanie wyjaśniające lub odmówić jego podjęcia. W toku postępowania wyjaśniającego Rzecznik może zbadać każdą sprawę na miejscu, żądać złożenia wyjaśnień, przedstawienia akt każdej sprawy (również akt sądowych i prokuratorskich), zlecać sporządzanie ekspertyz i opinii. Po zbadaniu sprawy, jeżeli Rzecznik stwierdził naruszenie praw i wolności człowieka i obywatela (w tym naruszenie zasady równego traktowania), może:

- skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie,
- zwrócić się do organu nadrzędnego z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa,
- żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu,
- żądać wszczęcia postępowania karnego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,
- zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego (gdzie stwierdzi beczynność właściwego organu), wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach,
- wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- wnieść kasację lub inny nadzwyczajny środek odwoławczy od prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w przepisach procesowych.

Zawiadomienie rzecznika dyscyplinarnego

Nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie uchybiające obowiązkowi nauczyciela akademickiego lub godności zawodu nauczyciela akademickiego (art. 139 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365). Nie ulega wątpliwości, że nauczyciel akademicki, który dopuścił się dyskryminacji, może zatem podlegać odpowiedzialności dyscyplinarnej. Karami dyscyplinarnymi są: upomnienie; nagana; nagana z pozbawieniem prawa do pełnienia funkcji kierowniczych w uczelniach na okres od trzech miesięcy do pięciu lat; pozbawienie prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres od pięciu miesięcy do pięciu lat lub na stałe. Postępowanie dyscyplinarne wszczynane jest na wniosek rzecznika dyscyplinarnego po przeprowadzeniu przez niego postępowania wyjaśniającego wszczętego z urzędu lub na polecenie organu, który go powołał.

III. Kompetencje organów do spraw równego traktowania w Polsce

Zgodnie z art. 18 ustawy o równym traktowaniu, wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania powierza się Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Równego Traktowania.

Do zadań Pełnomocnika należy realizowanie polityki rządu w zakresie zasady równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną (art. 21 ust. 1 ustawy o równym traktowaniu). Jednym z zadań Pełnomocnika jest opracowywanie i przedkładanie Radzie Ministrów Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania, określającego cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania. W jedynym do tej pory opracowanym Krajowym Programie Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013 – 2016 znalazło się wiele zadań związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji i zapewnieniem realizacji zasady równego traktowania w obszarze szkolnictwa wyższego – m.in. inicjowanie i promowanie działań mających na celu dostosowanie uczeni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, podnoszenie poziomu świadomości i wiedzy wśród kadry akademickiej, administracyjnej i technicznej uczelni na temat warunków funkcjonowania osób z niepełnosprawnością, monitoring stosowania przepisów o braku limitów wiekowych na uczelniach. Niestety nie dokonano ewaluacji Programu, nie opracowano ponadto Programu na kolejne lata, dokument ten może zatem służyć jedynie jako źródło wiedzy o problemach w obszarze równego traktowania w obszarze szkolnictwa wyższego, na które uczelnie być może zdecydują się odpowiedzieć kształtując własną politykę antydyskryminacyjną.

Do zadań Rzecznika Praw Obywatelskich w obszarze równego traktowania należy natomiast współdziałanie ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi, innymi dobrowolnymi zrzeszeniami i fundacjami oraz z zagranicznymi i międzynarodowymi organami i organizacjami na rzecz ochrony wolności i praw człowieka i obywatela, także w zakresie równego traktowania; analizowanie, monitorowanie i wspieranie równego traktowania wszystkich osób; prowadzenie niezależnych badań dotyczących dyskryminacji; opracowywanie i wydawanie niezależnych sprawozdań i wydawanie zaleceń odnośnie do problemów związanych z dyskryminacją. Niezależnie od powyższego, podstawowym zadaniem Rzecznika jest podejmowanie przewidzianych w ustawie działań – w tym w sprawach indywidualnych – w przypadku naruszenia wolności i praw człowieka i obywatela, w tym zasady równego traktowania.

IV. Odpowiedzialność prawna i obowiązki uczelni w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania

Podstawa prawna do podejmowania działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania w ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym to art. 13 ust. 1 pkt 2, zgodnie z którym zadaniem uczelni jest wychowywanie studentów w poczuciu odpowiedzialności za państwo polskie, za umacnianie zasad demokracji i poszanowanie praw człowieka. Jak już wyjaśniono na wstępie, jednym z fundamentalnych praw człowieka jest natomiast prawo do nauki i prawo do niedyskryminacji. Prawo o szkolnictwie wyższym nakłada ponadto na rektora obowiązek dbania o przestrzeganie prawa oraz zapewnienie bezpieczeństwa na terenie uczelni (art. 66 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym). To na rektorze spoczywa zatem obowiązek dbania

o przestrzeganie prawa antydyskryminacyjnego i zapewnienie bezpieczeństwa, a więc także przeciwdziałanie przemocą motywowanej uprzedzeniami. To do rektorów uczelni apel o przyjęcie programów na rzecz zapewnienia realizacji zasady równego traktowania, w tym wewnętrznych procedur antydyskryminacyjnych, i podejmowania aktywnych działań prewencyjnych, skierował Rzecznik Praw Obywatelskich⁵. Rektorzy wyrazili zresztą swój kategoryczny sprzeciw wobec wszelkich form ksenofobii i rasizmu wymierzonych w osoby pochodzące z innych państw w apelu „Uczelnie przeciwko Rasizmowi” przyjętym w dniu 10 maja 2016 r. przez Prezydium Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich. 9 czerwca 2016 r. podobny apel do społeczności akademickiej o szczególną troskę i działania w obronie praw obywatelskich i przestrzegania zasad tolerancji wystosowała także Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Rzecznik Praw Obywatelskich w wystąpieniu kierowanym do Przewodniczącego Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich przypomniał, że w postępowaniach sądowych o naruszenie zasady równego traktowania obowiązkiem uczelni jest wykazanie, że do dyskryminacji nie doszło lub też nierówne traktowanie uzasadnione było zgodnym z prawem celem. Istotnym dowodem w tego rodzaju sprawach są podejmowane przez uczelnie działania na rzecz zapewnienia realizacji zasady równego traktowania i przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności uzgodnienie standardów antydyskryminacyjnych, przyjęcie odpowiedniej procedury skargowej i utworzenie komisji do spraw równego traktowania.

V. Wewnątrzuczelniane regulacje i standardy w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania.

Szkoły wyższe w Polsce podejmują działania na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji i zapewnienia realizacji zasady równego traktowania przyjmując wewnątrzuczelniane regulacje, ale także składają deklaracje o przywiązaniu do takich wartości jak równe traktowanie, różnorodność czy prawa człowieka. Przykładowo, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zamieścił tego rodzaju deklarację w wstępie Strategii rozwoju na lata 2009–2019 („Pragniemy, by w roku 2019, obchodząc swoje 100-lecie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu był uczelnią, która jest jednym z czołowych uniwersytetów w Europie, obecnym w światowych rankingach, o wysokim poziomie i innowacyjności badań, przyjaznym studentowi, sprawnie zarządzanym, słynącym z tolerancji, otwartości i różnorodności”).

Dotychczasowa praktyka uczelni, które zdecydowały się na przyjęcie wewnątrzuczelnianych regulacji pokazuje, że przyjmowane są one w formie zarządzeń rektora – zarządzenie nr 18 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie utworzenia i zadań Komisji Rektorskiej ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji i zarządzenie nr 36/2016/2017 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 30 listopada 2016 roku w sprawie przeciwdziałania praktykom dyskryminacyjnym w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praktyka ta zasługuje na aprobatę – to na rektorze, jak wyżej wskazano, spoczywa bowiem obowiązek dbania o przestrzeganie prawa antydyskryminacyjnego i zapewnienie bezpieczeństwa, a więc także przeciwdziałanie przemocą motywowanej uprzedzeniami. Zasadnym wydaje się ponadto zamieszczanie postanowień dotyczących zakazu dyskryminacji i obowiązku zapewnienia równego traktowania na uczelni w regulacjach ogólnouczelnianych, regulaminach. W praktyce bowiem, wbrew wyrażonemu w ustawie z dnia 27 lipca Prawo o szkolnictwie wyższym obowiązkowi podpisywania z każdym studentem umowy cywilnoprawnej, nie wszystkie uczelnie tego typu umowy ze swoimi studentami zawierają, co jest spójne ze stanowiskiem przyjętym podczas Krajowej Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (2011), gdzie ustalono, że „umowy pomiędzy uczelniami publicznymi a studentami studiów dziennych to niepotrzebna biurokracja. Poczucie bezpieczeństwa powinny zapewniać regulaminy i informowanie studentów” (por. Konsumpcyjne praktyki (anty) dyskryminacyjne w edukacji uniwersyteckiej. Rzecz o sytuacji studenta-konsumenta, Dorota Nowalska-Kapuścik, „Studia de Cultura” VIII(1) *Rozwiązania antydyskryminacyjne w edukacji formalnej*).

Baza kontaktów do instytucji i miejsc (ogólnopolskich oraz z województwa małopolskiego), w których można uzyskać profesjonalną pomoc dotyczącą dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami.

Uwagi ogólne:

- przed udostępnieniem poniższej bazy należy zweryfikować aktualność zawartych w niej informacji dotyczących oferty poszczególnych organizacji pozarządowych;
- w tabeli zostały umieszczone informacje o organizacjach, które mają siedzibę, biuro w województwie małopolskim lub prowadzą działalność o zasięgu ogólnopolskim;
- polecamy także korzystanie z baz danych instytucji i organizacji pozarządowych dostępnych na stronach rownosc.info (rownosc.info/org_bank/) oraz ngo.pl (bazy.ngo.pl) a także na stronie Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej (tea.org.pl) i Polskiego Towarzystwa Prawa Antydyskryminacyjnego (ptpa.org.pl).

<i>Nazwa organizacji</i>	<i>Opis wybranego zakresu działań/pomocy</i>	<i>Kontakt (strona internetowa)</i>	<i>Siedziba w woj. małopolskim (tak/nie)</i>
Akceptacja. Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Osób Homoseksualnych, Biseksualnych i Transpłciowych	Wsparcie dla osób osób homoseksualnych, biseksualnych i transpłciowych i ich bliskich.	www.akceptacja.org	NIE
Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych	Interwencje prawne związane z dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność	www.niepelnosprawni.gov.pl	NIE
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich	Interwencje prawne związane z dyskryminacją ze względu na wszystkie przesłanki.	www.rpo.gov.pl/pl/content/kontakt--przyjmujemy-sprawy-do-rpo	NIE
Centrum Edukacji Obywatelskiej	Edukacja kadr pedagogicznych m.in. w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji.	www.glowna.ceo.org.pl	NIE
Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć	Bezpłatna pomoc prawna dla osób grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i dyskryminacją, w tym osób ubogich, ofiar przemocy domowej, cudzoziemców i uchodźców.	www.pomocprawna.org	TAK
Fundacja Autonomia	Działalność edukacyjna i społeczna, zmierzająca do: powstrzymania nietolerancji, dyskryminacji i przemocy, empowerment i wspieranie emancypacji; wzmacnianie odwagi cywilnej.	www.autonomia.org.pl	TAK
Fundacja Centrum Praw Kobiet	Pomoc prawna i psychologiczna indywidualnym kobietom ofiarom przemocy i dyskryminacji oraz wpływanie na kształt prawa i jego stosowanie	www.cpk.org.pl	NIE
Fundacja Dialog-Pheniben	Działalność edukacyjno-oświatowa na rzecz Romów i innych grup mniejszościowych.	www.dialogpheniben.pl	TAK
Fundacja Feminoteka	Pomoc dla kobiet dyskryminowanych ze względu na płeć.	www.feminoteka.pl	NIE
Fundacja Kobieta eFKA	Wspiera solidarność i samodzielność kobiet, rozwój kultury kobiecej oraz przeciwdziałania dyskryminacji kobiet	www.efka.org.pl	TAK

<i>Nazwa organizacji</i>	<i>Opis wybranego zakresu działań/pomocy</i>	<i>Kontakt (strona internetowa)</i>	<i>Siedziba w woj. małopolskim (tak/nie)</i>
Fundacja na Rzecz Różnorodności Polistrefa	Kwestie związane z wolnością sumienia, religii i wyznania oraz dyskryminacji ze względu na religię/wyznanie/bezwyznaniowość.	www.polistrefa.pl	TAK
Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej	Konsultacje i działania edukacyjne związane z dyskryminacją w edukacji, szczególnie w kontekście doświadczenia migracji.	www.ffrs.org.pl	NIE
Fundacja Przestrzeni Kobiet	Przeciwdziałanie dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć i orientację seksualną oraz wspieranie kobiet jako podmiotów politycznych biorących aktywny udział w procesach demokratycznych i społecznych.	www.przestrzenkobiet.pl/pl/home	TAK
Fundacja Trans-Fuzja	Wsparcie dla osób transpłciowych. Istnieje grupa spotkaniowa w Krakowie	www.transfuzja.org	NIE/TAK
Helsińska Fundacja Praw Człowieka	M.in. edukacja w zakresie praw człowieka, monitoring tworzenia i egzekwowania prawa, bezpłatna pomoc prawna uchodźcom, cudzoziemcom oraz osobom doświadczającym naruszeń praw i wolności człowieka przez organy władzy państwowej.	www.hfhr.pl	NIE
Interkulturalni.pl	Pomoc w legalizacji pobytu przez migrantów i migrantki, nauka języka polskiego, doradztwo zawodowe, pomoc w akulturacji i budowaniu sieci społecznej.	www.interkulturalni.pl/-2.html	TAK
Kampania Przeciw Homofobii	Pomoc w sytuacji dyskryminacji ze względu na orientację seksualną.	www.kph.org.pl	NIE
Ośrodek Badań nad Wielo-kulturowością, Mniejszościami i Wykluczeniem	Działalność edukacyjna	www.aequalitas.ka.edu.pl	TAK
Otwarta Rzeczpospolita – Stowarzyszenie Przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii	Przeciwdziałanie ksenofobicznym i antysemitycznym uprzedzeniom odżywającym w polskim życiu publicznym.	www.otwarta.org	NIE
Państwowa Inspekcja Pracy	Interwencje w sytuacji dyskryminacji w zatrudnieniu.	www.pip.gov.pl	NIE
Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego	Bezpłatna pomoc prawna w przypadkach dyskryminacji ze względu na wszystkie przesłanki, działalność edukacyjna i rzecznicza.	www.ptpa.org.pl	NIE
Stowarzyszenie Interwencji Prawnej	Pomoc prawna i społeczna na rzecz osób dyskryminowanych i zagrożonych marginalizacją, w szczególności uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy oraz więźniów i byłych więźniów.	www.interwencjaprawna.pl	NIE
Stowarzyszenie Lambda Warszawa	Pomoc w sytuacji dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, w tym telefon zaufania dla osób LGBT+.	www.lambdawarszawa.org	NIE
Stowarzyszenie Romów w Polsce	Działanie na rzecz tworzenia warunków pełnego uczestnictwa Romów w życiu społecznym, w tym m.in. działalność edukacyjna.	www.stowarzyszenie.romowie.net	TAK
Stowarzyszenie Strefa Wenus z Milo	Obrona praw dziewcząt i kobiet z niepełnościami, poprawa jakości ich życia, wspieranie emancypacji oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i przemocy.	www.strefawenusznilo.org	TAK
Polskie Towarzystwo Interwencji Kryzysowej	Interwencja kryzysowa – działalność edukacyjna, rzecznictwo i pomoc	www.ptik.org.pl	TAK
Żydowskie Stowarzyszenie Czulent	Integracja środowiska żydowskiego i edukacja przeciwko antysemityzmowi.	www.czulent.pl	TAK

UNIwersytet Jagielloński
w Krakowie

 bezpieczny
student UJ

FUNDACJA
autonomia

ŹRÓDŁO:

*Opracowanie merytoryczne
na temat przeciwdziałania
dyskryminacji i przemocy
motywowanej uprzedzeniami
dla studentów, studentek,
doktorantów, doktorantek,
nauczycieli i nauczycielek
szkół wyższych*

COPYRIGHT
Fundacja Autonomia

OPRACOWANIE
Agata Teutsch
Magdalena Stoch
Agnieszka Kozakoszczak

EKSPERTYZA PRAWNA
Anna Mazurczak

OPRACOWANO NA ZLECENIE
Pełnomocniczki Rektora UJ ds. bezpieczeństwa
studentów i doktorantów - Katarzyny Jurzak

Just & Safer Cities For All – Local actions to Prevent and Combat Racism and All Forms of Intolerance
JUST/2014/RRAC/AG/BEST/6673

Niniejszy projekt jest współfinansowany z unijnego programu „Prawa, równość i obywatelstwo”.
Co-funded by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union.